

The multifaceted interpretation of the concept of "age" in modern linguistics

Sevara AZIMOVA¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2025
Received in revised form
10 April 2025
Accepted 2 May 2025
Available online
25 June 2025

Keywords:

age concept,
conceptual analysis,
biological stages,
social role,
cultural values,
proverbs,
stereotypes,
language and thought,
communicative-pragmatic
aspect.

ABSTRACT

This article explores the concept of "age" from linguistic, cultural, social, and cognitive perspectives. Age is presented as a multifaceted notion that encompasses biological stages of ontogenetic development, social roles, and cultural stereotypes expressed through proverbs, phraseological units, and aphorisms. National folklore highlights both the positive and negative traits of youth and old age. A conceptual approach reveals age not only as a biological phenomenon but as a complex socio-cultural construct. The study also pays attention to the communicative-pragmatic roles of age-related language units in interpersonal interaction.

2181-3701/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss6/S-pp202-207>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Zamonaviy tilshunoslikda “yosh” konseptining ko‘p qirrali talqini

Kalit so‘zlar:

yosh konsepti,
konseptual tahlil,
biologik bosqichlar,
ijtimoiy rol,
madaniy qadriyatlar,
maqollar,
stereotiplar,
til va tafakkur,
kommunikativ-pragmatik
jihat.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada “yosh” konsepti lingvistik, madaniy, ijtimoiy va kognitiv jihatlarida tahlil qilinadi. “Yosh” tushunchasi biologik, ontogenetik bosqichlar bilan bir qatorda ijtimoiy rollar, madaniy stereotiplar va til birliklarida o‘z ifodasini topadi. Milliy va xalq donoligi asosida yoshlik va qarilikning ijobiy va salbiy jihatlari maqollar, frazeologik birliklar va aforizmlar orqali ochib beriladi. Konseptual yondashuv asosida yosh nafaqat biologik hodisa, balki murakkab ijtimoiy-madaniy konstrukt sifatida yoritiladi. Ushbu maqola yoshi bilan bog‘liq til birliklari va ularning kommunikativ-pragmatik vazifalarini ham o‘rganishga e‘tibor qaratadi.

¹ Teacher, Andijan State Institute of Foreign Languages.

Многогранная интерпретация концепта «возраст» в современном языкознании

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

концепт возраста, концептуальный анализ, биологические стадии, социальные роли, культурные ценности, пословицы, стереотипы, язык и мышление, коммуникативно-прагматический аспект.

В статье рассматривается концепт «возраст» с лингвистической, культурной, социальной и когнитивной точек зрения. Возраст представлен как сложное понятие, объединяющее биологические стадии онтогенеза, социальные роли и культурные стереотипы, выраженные в паремиях, фразеологизмах и афоризмах. Через призму национальной мудрости раскрываются как положительные, так и отрицательные черты молодости и старости. Концептуальный подход позволяет рассматривать возраст не только как биологическое явление, но и как сложную социально-культурную конструкцию. Также анализируется прагматическая функция возрастных обозначений в речи и межличностной коммуникации.

Konsept so'z va tashqi voqelik o'rtasida vositachi bo'lib xizmat qiladi. S. Stepanov "konsept so'zni talaffuz qilish aktiga o'xshaydi, ammo boshqa nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi; ma'no lingvistik tizim doirasida, tushunchalar esa tilshunoslikda ham, mantiqda ham o'rganiladigan mantiqiy aloqalar doirasida mavjud", deb ta'kidlaydi. S.A. Askoldov birinchi marta "konsept leksik ma'nodan ancha kengroq", deb ta'riflab, tushuncha va so'z o'rtasidagi munosabatlar haqidagi qarashlardan birini aks ettirdi. V.N. Teliya "konseptni inson tafakkurining konstruksiyasi va ideal hodisa deb taxmin qiladi, unga ko'ra, qayta tiklanmaydi, aksincha uning lingvistik vakili va ekstralingvistik bilimlari orqali "qayta tiklanadi". Biz ham konseptni insonning dunyo haqidagi madaniy va kognitiv jihatdan muhim tushunchalarini o'z ichiga olgan fikrlashning asosiy birligi deb hisoblaymiz. Ushbu tushuncha nafaqat so'zning ma'nosini, balki u bilan bog'liq his-tuyg'u, ma'no va madaniy kontekstni ham qamrab oladi.

Yosh kategoriyasi zamonaviy fanlararo tadqiqotlarda biologik, ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlarining murakkab sintezi sifatida o'rganilmoqda. Biologik nuqtai nazardan yosh ontogenetik rivojlanishning to'rt asosiy bosqichini ifodalaydi. Bolalik davri intensiv o'sish va rivojlanish bilan tavsiflanib, organizmning morfofunktsional tizimlarining shakllanishi sodir bo'ladi. Yoshlik bosqichi fiziologik imkoniyatlarning eng yuqori cho'qqisini anglatadi va reproduktiv funksiyalarning to'liq yetilishi bilan ajralib turadi. Yetuklik davri nisbiy barqarorlik va maksimal ish qobiliyati davrini tashkil etadi. Qarilik esa degenerativ jarayonlarning kuchayishi bilan birga, hayotiy tajribaning to'planishi paradoksini yaratadi.

Ijtimoiy kontekstda yosh jamiyatning rol taqsimoti tizimida muhim o'rin tutadi. Har bir yosh bosqichi o'ziga xos ijtimoiy kutishlar va majburiyatlar to'plamini belgilaydi. Bolalik davri sotsializatsiya va ta'lim jarayonlari bilan bog'liq bo'lsa, yoshlik shaxsiy identifikatsiya va professional yo'nalish tanlash bilan tavsiflanadi. Yetuklik ijtimoiy mas'uliyat va oilaviy institutlarning barqarorligi davri hisoblanadi. Qarilik esa ijtimoiy faollikdan gradual chiqish va intergeneratsion bilim uzatish funksiyalarini o'z ichiga oladi. Qonuniy jihatdan yosh fuqarolik huquqlari, iqtisodiy faollik va ijtimoiy ta'minotning chegaralarini belgilaydi.

Madaniy paradigmada yosh chuqur ramziy ma'noga ega. Xalq donoligida yosh ko'pincha qiyosiy konstruksiyalar orqali ifodalanadi. "Eski do'st ikkita yangi do'stdan yaxshiroq" maqoli tajribaning pragmatik qiymatini ta'kidlasa, "Yoshlik – beboshlik" ifodasi yosh avlodning ijtimoiy tajribasizligini aks ettiradi. Folklor an'alarida keksalar donolik va hikmat manbalari sifatida, yoshlar esa hayotiy energiya va istiqbol ramzlari sifatida tasvirlanadi.

Tilshunoslik nuqtai nazardan yosh leksik-semantik maydonning boy qatlamini tashkil etadi. Nominal kategoriyalar ("chaqaloq", "o'smir", "chol") biologik xususiyatlarni aks ettirishdan tashqari, ijtimoiy baholash funksiyasini ham bajaradi. Metaforik tizimda yosh ko'pincha temporal va tabiat sikllari bilan o'xshatiladi: kun vaqtlari (bolalik – tong, qarilik – kechqurun) va fasllar paradigmasi (yoshlik – bahor, qarilik – qish) orqali konseptuallashtiriladi.

Hozirgi zamon demografik o'zgarishlari yosh kategoriyalarining an'anaviy tushunchalari qaytadan ko'rib chiqilishiga olib kelmoqda. "Faol qarish" konsepsiyasining paydo bo'lishi, texnologik innovatsiyalarning ta'siri va umr ko'rish muddatining uzayishi yosh chegaralarining siljishiga sabab bo'lmoqda. Postindustrial jamiyatlarda yoshlik tobora ko'proq kognitiv moslashuvchanlik va innovatsion salohiyat bilan, yetuklik esa professional tajriba va ijtimoiy kapital bilan bog'lanmoqda. Ko'rinadiki, yosh fenomeni biologik determinizmdan ijtimoiy konstruktivizmga bo'lgan keng spektrni qamrab oluvchi tadqiqot obyekti sifatida namoyon bo'ladi va zamonaviy jamiyat dinamikasi ta'sirida doimiy evolyutsiya jarayonida bo'ladi.

"Yosh" konsepti ijtimoiy, iqtisodiy va estetik qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Shaxsiy nuqtai nazardan va badiiy ifoda kontekstida yoshni ham individual qadriyat, ham mikro va makro guruhlarga tegishli qadriyat deb hisoblash mumkin. Yosh – bu murakkab tabiati bilan ajralib turadigan ko'p qirrali tushuncha. Bu odam yashagan yillar va kunlarning aniq sonini, shuningdek "bolalik", "yoshlik", "yetuklik" va "qarilik" kabi mavhum tushunchalarni anglatadi. Ushbu kategoriyalar aniq chegaralarga ega emas va sifat jihatidan bir-biriga o'tadi, ko'pincha subyektiv tushuniladi va muayyan vaziyatga qarab har xil baholanadi. Bundan tashqari, yosh konsepti haqidagi tushunchalar etnik va madaniy kelib chiqishiga qarab sezilarli darajada farq qiladi. Anglashiladiki, "yosh" konsepti biologik kategoriyalarni, shu jumladan, hayot bosqichlarini, ijtimoiy rollarni va inson yoshini ramziy idrok etishni birlashtirgan murakkab hodisadir.

"Yosh" konsepti bilan bog'liq milliy-madaniy subtekstlar va stereotiplar tilning asosiy lingvistik elementlarida, shu jumladan, leksemalar, frazeologik birliklar, maqollar va aforizmlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu iboralar neytral, ijobiy yoki salbiy ma'noga ega bo'lishi mumkin. Rus paremiyalarida (barqaror frazeologik birlik) yoshlik bilan bog'liq bo'lgan salbiy xususiyatlarga uning mavjudligi, beboshlik, shuhratparastlik, yoshiga mos ravishda ko'proq mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga moyillik va o'jarlik kabi xususiyatlar kiradi (yoshlar ko'pincha tajribasiz va sodda deb ta'riflanadi). Aksincha, qarilikning salbiy tomonlari odamning yoshiga mos kelmaydigan xatti-harakatlar bilan bog'liq, masalan, haddan tashqari istak yoki uning yetishmasligi, o'rgana olmaslik, inertlik, mo'rtlik, charchoq va yoshga bog'liq ustunlik hissi (keksa odamga dars berish boshqalarga o'rgatishga urinish kabi foydasiz).

Maqollarda aks ettirilgan yoshlikning ijobiy tomonlari uning o'ziga xos zavq istagini, jasoratini, kasalliklarga chidamliligini va boshqalarga yoshartiruvchi ta'sirini ta'kidlaydi (yoshlik ko'pincha baquvvat va beparvo deb qabul qilinadi; yoshligida odamni

issiqlik yoki sovuqdan qo'rqitish oson emas). Aksincha, qarilikning ijobiy fazilatlari yoshlik, to'plangan tajriba, mas'uliyat, donolik, jismoniy va axloqiy kuch va bag'rikenglik bilan qayta bog'lanish imkoniyatini o'z ichiga oladi (*Стар дуб, да корень свеж* – Eman qari bo'lishi mumkin, lekin u yosh ildizga ega. *Старый дуб не скоро сломится* – Eski emanlarni sindirish oson emas. *Старые башмаки никогда не жмут* – Eskirgan poyabzal hali ham qulaylikni ta'minlaydi). Rus maqollari ko'pincha yoshlik va qarilikni taqqoslaydi, ko'pincha qarishga tanqidiy nuqtai nazarni bildiradi (*Каждый должен жить долго, но никто не должен быть старым* – Har kim uzoq umr ko'rishga haqli, lekin u qarimasligi lozim. *Постарело тело – не страшное дело, постарела душа – считай, жизнь прошла* – Jismoniy qarishga toqat qilish mumkin, ammo qalbning qarishi yo'qolgan hayotni anglatadi). Ushbu iboralar ko'pincha qarama-qarshi his-tuyg'ularni birlashtiradi: bir tomondan, ular umidsizlikni va shaxsiy istaksizligiga qaramay, qarish bilan murosaga kelish zarurligini aks ettiradi; boshqa tomondan, ular odamlarni butun hayoti davomida o'zlarining ichki kuchlarini saqlab qolishga undaydilar (*Млад годами, да стар делами* – Yosh bo'lishi mumkin, lekin harakatlari qarilikni anglatadi. *То в молодости возьмешь, с тем и в старость пойдешь* – Inson yoshligida olgan narsasini qarilikka olib ketadi).

Rus aforizmlari, shuningdek, bolalik haqidagi stereotipik tushunchalarni hayotning yorqin va o'z-o'zidan paydo bo'ladigan davri sifatida yetkazadi, bu haqiqiy va mental chegaralarni bilmaslik hamda kattalarning, ayniqsa ota-onalariga ishonish bilan tavsiflanadi. Bolalik qadriyatlari ko'pincha idealizatsiya qilinadi. A.I.Gertsen ta'kidlaganidek, "inson yuz yoshida ham bola bo'lib qoladi; agar u besh yuz yoshgacha yashagan bo'lsa, u hali ham bolaligini saqlab qoladi".

O'zbek maqollarida yoshlikning salbiy tomonlari, asosan, tajribasizlik, ehtiyotsizlik va takabburlik bilan bog'liq ko'rsatilgan. "Yosh bo'ri qochadi, qari bo'ri o'ylaydi" maqolida yoshlarning ehtiyotsizligi va qiyinchiliklardan qochish moyilligi ko'rsatilgan. Yoshlarning soddaligi va aldanish ehtimoli "Yosh ko'ngli – oq qog'oz, nima yozsang, shuni o'qiydi" va "Yigitga ot berma, otga yigit berma" kabi maqollarda ifodalangan. Bu paremiyalar yoshlarning ta'sirchanligi va noto'g'ri yo'lga kirib ketish xavfini anglatadi.

O'zbek xalq og'zaki ijodida yoshlikning ijobiy jihatlari ham yuqori baholanadi. "Yosh terak ko'kka o'sadi" maqoli yoshlarning rivojlanish potensialini ta'kidlaydi. "Yigit – elning qo'li, qiz – elning ko'zi" iborasida yoshlarning jamiyat uchun ahamiyati ko'rsatilgan. "Yosh kuch-quvvat, qari kuch-hikmat" maqolida yoshlikning kuchi e'tirof etiladi.

O'zbek paremiyalarida qarilikning salbiy jihatlari, asosan, jismoniy zaiflik va o'zgarishlarga qiyinlik bilan moslashish orqali aks ettiriladi. "Qari it ham o'zi yegan suyakni unutadi" maqoli esdan chiqarish muammosini ko'rsatadi. "Qarilik keldi – quvvat ketdi" iborasi jismoniy imkoniyatlarning kamayishini bildiradi. "Qari bo'lgan odam – bemorga o'xshaydi" va "Qari yoshga yetdi – og'ir yoshga yetdi" kabi maqollar qarilikning og'irliklarini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, o'zbek xalq donoligida qarilik tajriba va hikmat manbai sifatida yuqori baholanadi. "Qari bilan gaplashish – xazina topish" maqoli keksa odamlarning bilim boyligini ta'kidlaydi.

O'zbek paremiyalarida avlodlar o'rtasidagi bog'liqlik va bir-birini to'ldirish g'oyasi kuchli. "Ota – daraxt, o'g'il – meva" maqoli avlodlar o'rtasidagi uzluksizlikni bildiradi. "Yosh minadi, qari yo'l ko'rsatadi" va "Qari maslahat beradi, yigit amal qiladi" kabi maqollar avlodlar o'rtasidagi hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi.

Kattalarning ko'plab muammolari bolalarning hayotga bo'lgan qarashlarini rad etish va bolalarning qimmatli fazilatlarini: soddaligi, samimiyligi, do'stona munosabati, ishonuvchanligi va mehribonligi tufayli yuzaga keladi. Odamlar o'zlarining eng yaxshi fazilatlarini uchun ushbu bolalik axloqiy qadriyatlarini keksalikka qadar saqlab qolish majburiyatiga ega deb taxmin qilinadi. F. Iskandar yozganidek, "men ishonamanki, haqiqiy shaxslar – bu bolalik davrida dunyoning aql-idrokiga bo'lgan ishonchini saqlab qolganlar, chunki bu e'tiqod shafqatsizlik va jaholatga qarshi kurashda haqiqiy ehtirosni kuchaytiradi".

Yoshlik haqidagi aforizmlar ko'pincha uni hayotning go'zal bosqichi sifatida tasvirlaydigan keng tarqalgan stereotiplarni aks ettiradi. Yoshlik hissiylik, optimizm, beparvolik va hatto eng yomon narsalarga beparvo yondashish kabi xususiyatlar bilan bog'liq. Aksincha, keksa odamlar yoshlikni idealizatsiya qilishga moyil bo'lib, uning o'tkinchiligi va uni qaytarib ololmasligidan sog'inch hamda pushaymonlikni his qilishadi. Larisa Yasko "tanqidiy yosh – bu biz yoshlarni tanqid qila boshlagan yosh", deb ta'kidlaydi. Qarilik salbiy his-tuyg'ulariga umidsizlik, ambitsiyalarning yetishmasligi, jismoniy tanazzul, yoqimsiz ko'rinish, shaxsiy kamchiliklarni ta'kidlash, qayg'u, asabiylashish, unutuluvchanlik, o'jarlik, yolg'izlik va foydasizlik hissi kiradi. Qarilik haqidagi ijobiy qarashlar kamroq tarqalgan va nisbiyroq; ba'zi aforizmlar munosib qarilikka erishish uchun sa'y-harakatlarning muhimligini ta'kidlaydi. Qarish bilan bog'liq muammolarni bartaraf etish bo'yicha maslahatlar aqliy faollik, optimizm va salbiy narsalardan saqlanishni o'z ichiga oladi. D.S. Merejkovskiy "ilm-fan ruhni yoshartiradi, qarilikning achchiqligini kamaytiradi", deb ta'kidlagan. Y. Nagibin esa "inson faqat baxtsizlikdan qariydi", deb yozadi.

"Yoshlik" konsepti ijobiy va salbiy xususiyatlarni o'z ichiga oladi, ya'ni yoshlarning o'ziga xosligiga ishonish, faol eksperiment o'tkazish tendensiyasi, yolg'on va o'limni rad etish, intellektual faoliyatga zarar yetkazadigan sezgirlikning kuchayishi, shuningdek, beparvolik, befarqlik va madaniy-axloqiy tajribaning murakkabliklarini tushunmaslik shular jumlasidandir.

Hozirgi vaqtda kattalar hayoti bilan bog'liq qadriyatlar o'tmishdagiga qaraganda ko'proq shaxsiy ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. Voyaga yetgan odamlar, ayniqsa qariyalar, o'z hayotlari haqida chuqur mulohaza yuritadilar, bu esa qadriyatlarni qayta baholashning murakkab hodisasiga olib keladi. V.V. Rozanov ta'kidlaganidek, "faqat qarilikda siz yaxshi yashash kerakligini" tushunasiz. A. Koryakovsev qo'shimcha qiladi: "uzoq umr ko'rish imkoniyatlarni oshiradi, lekin ularning qadriyatini pasaytiradi".

"Yosh" konseptining pragmatik aspektlari uning nutqda qo'llanish xususiyatlari va kommunikativ funksiyalarini o'rganadi. Bu jihat ayniqsa muhim, chunki yosh haqidagi nutq ko'pincha ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish vositasi bo'lib xizmat qiladi. **Hurmat kategoriyalari** ko'p tillarda yosh asosida shakllanadi. O'zbek tilida "siz", "sen" olmoshlarining tanlanishi ko'pincha suhbatdoshlarning nisbiy yoshiga bog'liq. Shuningdek, "opa", "aka", "tog'a", "xola" kabi murojaat so'zlari ham yosh munosabatlarini aks ettiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Stepanov, Yu.S. *Konseptlar va dunyo manzarasi*. – Moskva: Yangi gorizontlar, 1995.
2. Askoldov-Alekseev, S.A. *Konsept va so'z // Rus tilining madaniyati*. – Moskva: Nauka, 1997.

3. Telija, V.N. *Frazeologik birliklar va ularning konseptual asoslari*. – Moskva: Nauka, 1996.
4. Herzen, A.I. *Keksa odam va bola ruhiyati haqida*. – Moskva: 19-asr adabiyoti antologiyasi, 1981.
5. Iskander, F. *Yoshlik, bolalik va insonparvarlik haqida*. – Moskva: Adabiyot va san'at, 1984.
6. Yasko, L.V. *Kommunikativ psixologiya asoslari*. – Moskva: Logos, 2003.
7. Merejkovskiy, D.S. *Ruhiy va jismoniy qarilik*. – Sankt-Peterburg: Mif, 1907.
8. Nagibin, Yu.M. *Yoshlik va hayot falsafasi*. – Moskva: Sovetskaya Rossiya, 1982.
9. Rozanov, V.V. *Hayot falsafasi varaqlari*. – Moskva: Respublika, 1991.
10. Koryakovtsev, A. *Yosh, umr va qadriyatlar // Falsafa va hayot*. – 2005. – №4. – B. 35–39.